

Les petites mentides d'un home de ciència

per Thomas F. Glick

L'administració dels sistemes d'irrigació comunals del País Valencià s'ha mantingut, des de l'època medieval fins ara, sota l'autoritat consensual dels irrigadors o hereters, que seleccionaven llurs oficials d'irrigació, sequiers i atandadors, per elecció democràtica. Aquest sistema ha creat garanties contra els oficials deshonestos —els mateixos irrigadors— el mandat dels quals depenia de la voluntat dels altres membres de la comunitat, per la qual cosa la situació exigia una honestedat escrupulosa. Per

aquest motiu, el que succeix al capítol 4 de *La Barraca*, de Blasco Ibáñez, és molt improbable. En aquest capítol, l'atandador Pimentó abusa del poder que li confereix el seu mandat i menteix quant a l'ordre de la tanda d'irrigació per humiliar el seu enemic Battiste, el qual, com a conseqüència de la mentida, és multat injustament pel Tribunal de les Aigües. En la vida real, la comunitat hauria descobert ràpidament la conducta de Pimentó, la qual cosa hauria desembocat en la seva dimissió.

En els meus estudis sobre les comunitats d'irrigació a l'horta medieval, no he trobat cap document que doni exemples de conducta com la de Pimentó. No obstant això, es presentaren diverses oportunitats de frau en produir-se disputes entre comunitats d'irrigadors rivals, a on el conflicte sobre el aigua es convertí en una lluita oberta, política o fins i tot armada. Un cas així ocorregué en el transcurs d'una de les disputes periòdiques entre Liria i Benissanó, dues ciutats valencianes que havien lluitat durant 250

anys per les aigües que transportava un aqüeducte anomenat Ull de Bou. El 1350 s'atorgà a Benissanó el dret de regar un dia a la setmana, utilitzant el 77% de l'aigua de l'aqüeducte. Els llirians no acceptaren de bon grat aquesta disposició i, de resultes del conflicte permanent, el 1408 calaren foc a Benissanó fins destruir-la del tot; aquest crim els representà una multa col·lectiva de 3.000 florins. Durant la Guerra de Germanies, un escamot de Liria destruï el partidor de la vila rival i declarà amb i declarà amb

Fig. 1

El Tribunal de les Aigües de València segons un calendari valencià de mitjans del segle XIX.

Fig. 2

Representació dels treballs del camp, segons un calendari vuitcentista.

arrogància que el Senyor de Benissanó mai no beuria aigua de Liria.

Inevitablement, durant aquestes disputes, a on les quantitats d'aigua que havien de lliurar-se estaven sotmeses a un escrutini constant, es cridava de tant en tant els experts tècnics anomenats llivel·ladors perquè prenguessin mesures i opinessin, igual que fan els assessors tècnics avui dia. El 1575, una ordre féu "anivellar" l'Ull de Bou, i cada ciutat portà el seu propi tècnic. El representant de Benissanó fou Jeroni Munyós. Munyós (1520-1591) fou un dels millors astrònoms espanyols del segle XVI, i catedràtic de matemàtica a la Universitat de València del 1565 al 1578. No era pas estrany que els matemàtics treballessin també en camps aplicats i Munyós era un expert inspeccionant fonts d'aigua. Sota un nomenament de Felip II, li

fou atorgada la feina de llivel·lador en un projecte de desviació d'un riu, amb la qual es podria transportar aigua a la regió murciana. En el cas al qual fem referència, Munyós trobà que hi havia tres files d'aigua a l'Ull de Bou i que, atès que era una bona quantitat, la font hauria d'obrir-se i donar aigua a Benissanó. És de suposar que els llirians es queixaren dels seus descobriments i, per consegüent, Munyós mesurà l'aigua dues vegades més amb un instrument de fusta anomenat canalar, que mesurava el volum de corrent. Aquesta vegada, els seus descobriments foren ambivalents: en una prova trobà dues files, però en una altra, "ab lo canalar girat al revés", en trobà més de tres. L'ira dels llirians, l'expert dels quals només pogué trobar dues files, era perfectament comprensible, ja que es veia clar que el matemàtic només podia trobar

aigua abundant si utilitzava malament el seu instrument. Posteriorment, La Sentència Reial dictada en favor de Liria mencionava la "notòria molestia causada per Hieroni Munyós". No només falsificà les seves dades sinó que havia menyspreat el seu col·lega Joan Berreda, l'expert de Liria, tal i com fa constar la sentència: "quant este la anivellava el dit Munyós xislava, diguent al poble de Liria que es faia un manifest frau".

En aquest episodi, el lector observarà un cert nombre de trets socials característics de la ciència contemporània: discussions sobre les condicions d'experimentació adequades i la intromissió d'un factor de prestigi en un exercici tècnic, puix que el catedràtic Munyós utilitzà la seva gran reputació i elevat estatus per impugnar els descobriments d'un col·lega menys conegut. Ara bé, també pot ésser que el ma-

teix Munyós fos impugnat falsament i que els seus descobriments fossin invalidats degut que Liria tenia un poder polític molt superior al de Benissanó. Aquí tenim una altra prova que la ciència "objectiva" no pot deslligar-se de les inevitables pressions socials imposades pel seu marc social.

Thomas F. Glick